

Täysistunto

Keskiviikko 23.2.2022 klo 13.59—21.12

14. Hallituksen vuosikertomus 2020

Valtiontalouden tarkastusviraston erilliskertomus eduskunnalle valtion vuoden 2020 tilinpäätöksen ja hallituksen vuosikertomuksen tarkastuksesta

Kertomus K 3/2021 vp

Kertomus K 16/2021 vp

Valiokunnan mietintö TrVM 8/2021 vp

Ainoa käsittely

Puhemies Matti Vanhanen: Ainoaan käsittelyyn esitellään päiväjärjestyksen 14. asia. Käsittelyn pohjana on tarkastusvaliokunnan mietintö TrVM 8/2021 vp. Nyt päätetään kannanotosta kertomusten johdosta. — Keskustelu, edustaja Alanko-Kahiluoto.

Keskustelu

19.33 **Outi Alanko-Kahiluoto vihr** (esittelypuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Tarkastusvaliokunta on käsitellyt hallituksen vuosikertomuksen sekä Valtiontalouden tarkastusviraston erilliskertomuksen eduskunnalle valtion vuoden 2020 tilinpäätöksen ja hallituksen vuosikertomuksen tarkastuksesta. Mietinnössään tarkastusvaliokunta keskittyy viiteen kokonaisuuteen, jotka ovat valtionhallinnon riskienhallinta normaaliolojen häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa, huoltovarmuus, harmaan talouden torjunta, kestävä kehityksen edistymisestä raportoiminen sekä kotouttamisen toimivuus.

Aloitetaan valtionhallinnon riskienhallinnasta normaaliolojen häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa. Asian taustalla on eduskunnan kannanotto vuodelta 2018, jossa eduskunta edellyttää, että hallitus ryhtyy välittömästi toimiin valtion riskienhallinnan parantamiseksi ja määrittelee vuoden 2020 loppuun mennessä valtioneuvostotasoiseen, hallinnonalatasoiseen ja virastotasoiseen riskienhallintaan yhteensopivat ja toimivat menettelytavat sekä määrittää asiassa vastuuministeriöt ja muut vastuusuhteet. Riskienhallinta tulee keväällä 2021 valmistuneen työryhmän mukaan sisältymään myös jatkossa hallinnon eri tahojen toimintaan, eikä keskinäisiä toimivaltasuhteita ole tarkoitus muuttaa. Uutena toimijana on jatkossa sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan neuvottelukunnan alaisuuteen perustettava riskienhallinnan jaosto, joka kokoaa yhteen ministeriöiden riskienhallinnan vastuuhenkilöt valmistelevaan tilannekuvaa riskeistä.

Valtioneuvostotasoinen riskienhallinta perustuu jatkossakin ministeriöiden hallinnonalaltaan tuottamaan analysoituun riskitietoon. Vaikuttavuuden näkökulmasta on valiokunnan mielestä tärkeintä tunnistaa olennaiset riskit. On myös hyvä valinta kytkeä riskienhallinta nykyistä tiiviimmin jo olemassa olevaan valtionhallinnon ohjaus- ja johtamisjärjestelmään. Valiokunta painottaa riittävien resurssien turvaamista perustettavalle riskien-

Pöytäkirjan asiakohta PTK 14/2022 vp

hallinnan jaostolle asian valmisteluvaiheessa, jotta valtioneuvostotasoinen riskienhallinta on toteuttamiskelpoinen kaavaillussa aikataulussa vuonna 2023.

Valiokunta painottaa tilannekuvan merkitystä kriisijohtamisessa sekä eduskunnan tarvetta saada ajantasaista tilannetietoa käyttöönsä. Tärkeää on, että tilannekuvan muodostamiseksi on käytössä toimintamallit, jotka mahdollistavat nopeasti ja automatisoidusti tiedon keräämisen, päivittämisen ja jakamisen siihen osallistuvien tahojen kesken.

Seuraavaksi huoltovarmuudesta: Suomen huoltovarmuusjärjestelmää voidaan pitää varsin toimivana, mutta järjestelmä vaatii valiokunnan käsityksen mukaan kokonaisvaltaista tarkastelua. Valiokunta pitää erittäin tärkeänä, että huoltovarmuusjärjestelmää kokonaisuudessaan muutetaan siten, että jokaisen toimijan asema ja vastuut ovat selkeät. Valiokunta pitää erittäin tärkeänä, että TEMissä käynnissä olevassa huoltovarmuusselonteon valmistelutyössä otetaan tarkasteluun myös Huoltovarmuusrahaston asema ja toiminta kokonaisuudessaan ja pohditaan sitä, minkälaisiin tehtäviin Huoltovarmuusrahaston varoja jatkossa kohdennetaan. Tarkastusvaliokunnan mielestä kustannusten seurantaan pitää parantaa ja löytää ratkaisuja, joiden avulla pystytään saamaan kokonaiskäsitys huoltovarmuuden kustannusten suuruudesta.

Valiokunnan näkemyksen mukaan huolestuttavaa oli se, että Huoltovarmuuskeskuksen operatiivinen toiminta kriisiytyi koronapandemian alettua. Valiokunta katsookin, että näistä virheistä tulee oppia varauduttaessa tuleviin kriiseihin ja pitää tärkeänä, että Huoltovarmuuskeskukselle kaavaillut erityistehtävät määritellään etukäteen mahdollisimman tarkasti.

Tarkastusvaliokunta pitää koronan aikana syntynyttä hoitovelkaa ja sen mahdollisia seurauksia erittäin huolestuttavana ja korostaa, että jatkossa huoltovarmuuden suunnittelussa tulee kiinnittää erityistä huomiota siihen, miten käytettävissä olevat henkilöresurssit tullaan erityyppisissä kriiseissä suuntaamaan ja miten tilalle saadaan riittävästi henkilöstöä turvaamaan perustoimintoja.

Kolmantena teemana käsitelimme harmaan talouden torjuntaa. Harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunnan toimenpideohjelma vaikuttaa edistyvän pääosin suunnitelman mukaisesti. Valiokunta pitää Verohallinnon sisäistä kehitystyötä erilaisten menetelmien ja työkalujen osalta vertailutietojen hyödyntämiseksi hyvänä. Valiokunta pitää myös onnistuneina Harmaan talouden selvitysyksikön tuottamia velvoitteidenhoitoselvityksiä ja selvitysten käyttöä erilaisissa viranomaistehtävissä. Valiokunta on seurannut pitkään viranomaisten toimintakykyä harmaan talouden torjunnassa ja on nyt erityisen huolissaan talousrikostorjunnan resursseista.

Lopuksi ihan lyhyesti kestävän kehityksen edistymisestä raportoimisesta: Meidän valiokuntamme pitää erittäin tärkeänä, että kehittämistyötä tältäkin osin jatketaan määrätietoisesti erilaisista kestävän kehityksen määrittely- ja mittaamishaasteista huolimatta. Kestävän kehityksen edistämisessä huomiota tulee kiinnittää politiikkajohdonmukaisuuteen. Ministeriöiden raportointi kestävän kehityksen edistämisestä hallinnonalalla on niukkaa, ja valiokunta katsoo, että raportointia tulee merkittävästi kehittää.

Ja ihan viimeisenä teemana vielä ihan lyhyesti kotouttamisen toimivuutta: Valiokunta painottaa, että kotouttamiskoulutuksen kielikoulutuksen laatua ja vaikuttavuutta on parannettava niin, että tavoitetason saavuttavien osuus kasvaa merkittävästi. Valiokunta korostaa, että tehokkaita ja maahanmuuttajien yksilölliset tarpeet huomioivia palveluita on tarjottava heti kotoutumispolun alussa eikä vasta kotoutumisajan ylittyttyä. Valiokunta pai-

Pöytäkirjan asiakohta PTK 14/2022 vp

nottaa, että maahanmuuttajanaisten työllistymiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota ja työllistymisen esteitä purettava.

Kaiken kaikkiaan valiokunnan kannanottoehdotus on, että eduskunta edellyttää, että hallitus ottaa asianmukaisesti huomioon sekä valiokuntamme mietintöön että sen liitteenä oleviin erityisvaliokuntien lausuntoihin sisältyvät eduskunnan aiempia lausumia ja muitakin seikkoja koskevat kannanotot.

Tässä oli siis erittäin tiiviisti pureksittu mietintötiivistelmä, ja toivottavasti seuraavissa puheenvuoroissa kuulemme lisää. — Kiitos.

Puhemies Matti Vanhanen: Edustaja Mäkisalo-Ropponen.

19.40 Merja Mäkisalo-Ropponen sd: Arvoisa puhemies! Tarkastusvaliokunta siis kuuli hallituksen vuosikertomusta käsitellessään asiantuntijoita viidestä eri kokonaisuudesta, jotka valiokunnan puheenjohtaja tässä edellä jämäkästi esittelikin. Ja otan tässä puheenvuorossani kantaa ainoastaan kahteen eli riskienhallintaan ja huoltovarmuuteen. Huoltovarmuus on sinällään ajankohtainen asia. Siitä puhuttiin tänä päivänä aiemmin ulko- ja puolustuspolitiikan keskustelun yhteydessä.

Tarkastusvaliokunta on jo vuonna 2018 ottanut kantaa valtionhallinnon riskienhallinnan puutteisiin, ja koronapandemia on edelleen korostanut tarvetta kokonaisvaltaisen riskienhallinnan järjestämiseen valtionhallinnossa. On tärkeää, että riskienhallinta on osa tietoon perustuvaa johtamista ja päätöksentekoa. Asiantuntijakuulemisten perusteella valtioneuvosto tulee antamaan seuraavalla hallituskaudella periaatepäätöksen riskienhallinnasta, ja tätä periaatepäätöstä täydentävät valtiovarain controller -toiminnon riskienhallinnan ohjeet ja suositukset. Tämä on erittäin hyvä asia.

Tarkastusvaliokunta korostaa, että riskienhallinnan vaikuttavuuden näkökulmasta on tärkeintä tunnistaa olennaiset riskit. On myös hyvä valinta kytkeä riskienhallinta nykyistä tiiviimmin jo olemassa olevaan valtionhallinnon ohjaus- ja johtamisjärjestelmään. Myös ennakoitavuudella saatavaa tietoa sekä sen hyödyntämistä riskejä tunnistettaessa on tärkeää kehittää. Ennakointityötä ei tarpeeksi hyödynnetä tällä hetkellä.

Normaaliolojen häiriötilanteiden lisäksi koronapandemia on nostanut esiin poikkeusolojen hallintaan liittyviä kehittämistarpeita, jotka koskevat viranomaisten välistä yhteistyötä, toimivaltuuksia, valtasuhteita, johtamista ja tilannekuvatoimintoja. Covid-19-kriisin johtamista on ehditty jo arvioida muutamassa selvityksessä, ja pääkokemushan on se, että myönteisesti onnistuttiin kriisin johtamisessa. Kuitenkin organisoitumisen kriisin torjumiseksi tulisi olla nopeampaa ja käytössä tulisi olla selkeitä johtamis- ja organisoitumismalleja. Esille on tullut myös tarve ottaa perusoikeudelliset, taloudelliset ja sosiaaliset näkökulmat paremmin huomioon kuin keväällä 2020, jolloin päätökset tehtiin vahvasti terveyden näkökulmasta. Silloin oli sellaisia tilanteita, joissa saattoivat ihmisoikeudet kyllä kyseenalaistua, kun esimerkiksi hoito- tai hoivakoteihin eivät moneen kuukauteen päässeet esimerkiksi omaiset käymään. Selvitysten mukaan lainsäädäntö ei antanut täysin sopivia työkaluja kriisinhallintaan, ja lainsäädäntöä on tuolta osin tarpeen kehittää. Myönteistä onkin, että parhaillaan on käynnissä oikeusministeriön esiselvitys valmiuslainsäädännön uudistamistarpeesta.

Tarkastusvaliokunta pitää hyvänä, että toimintaa ja johtamista poikkeusoloissa on lähdetty ripeästi arvioimaan ja saatujen tulosten perusteella on käynnistetty kehittämistyötä. Valiokunta painottaa tilannekuvan merkitystä kriisijohtamisessa. On ensiarvoisen tärkeää,

Pöytäkirjan asiakohta PTK 14/2022 vp

että tilannekuvan muodostamiseksi on käytössä toimintamallit, jotka mahdollistavat nopeasti ja automatisoidusti tiedon keräämisen, päivittämisen ja jakamisen siihen osallistuvien tahojen kesken. Valiokunta korostaa myös eduskunnan tarvetta saada ajantasaista tilannekuvatietoa käyttöönsä.

Puhemies! Toisena isona asiana otan esille tässä huoltovarmuusasian, josta valiokunnan puheenjohtajakin jo tuossa äsken puhui. Huoltovarmuudella tarkoitetaan väestön toimeentulon, maan talouselämän ja maanpuolustuksen kannalta välttämättömän kriittisen tuotannon, palvelujen ja infrastruktuurin turvaamista vakavissa häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa. Valtioneuvosto ohjaa huoltovarmuustoimintaa antamalla päätöksen huoltovarmuuden tavoitteista. Huoltovarmuuden kehittämistä ja ylläpitoa varten on Huoltovarmuuskeskus, jonka ohjaus ja valvonta kuuluvat työ- ja elinkeinoministeriölle. Valiokunta pitää erittäin huolestuttavana asiantuntijakuulemisissa esiin tullutta tietoa siitä, että varautumistoiminnan organisointi näyttää ministeriöissä kaikkiaan jääneen heikolle hoidolle ja ministeriöiden velvollisuutta varautua on ulkoistettu Huoltovarmuuskeskukselle samalla, kun valmiuspäällikköorganisaation toimintaedellytykset ovat heikentyneet. Myöskään poikkihallinnollinen yhteistyö ja keskinäinen koordinaatio ministeriöiden välillä ei ole toiminut kaikilta osin.

Valiokunta pitää erittäin tärkeänä, että huoltovarmuusjärjestelmää kokonaisuudessaan muutetaan siten, että jokaisen toimijan asema ja vastuu ovat selkeät. On hyvä asia, että nyt on käynnistynyt huoltovarmuuden yhteistyöryhmä, jonka tehtävänä on edistää huoltovarmuuskysymysten yhteensovittamista ja koordinoitua valtioneuvostotasolle. Huoltovarmuuden turvaaminen ja kriisitilanteisiin varautuminen kuuluvat monien valtion viranomaisten ja julkisen sektorin, yksityisen sektorin ja myös kansalaisten vastuulle. Vastuun jakautuessa monen tahon kesken huoltovarmuuden kehittämisen ja ylläpidon kokonaiskustannuksista ei ole tarkkaa tietoa. Asiantuntijakuulemisen perusteella valtionhallinnossa ei seurata järjestelmällisesti edes valtioneuvoston asettamien huoltovarmuuden tavoitteiden tai yhteiskunnan turvallisuusstrategian ja siihen liittyvien huoltovarmuutta koskevien toimien toteutumisen kustannuksia. Valiokunta ei pidä nykytilannetta asianmukaisena ja korostaa, että kustannusten seuranta pitää parantaa ja löytää ratkaisuja, joiden avulla pystytään saamaan kokonaiskäsitys huoltovarmuuden kustannusten suuruudesta.

Lopuksi, puhemies, valiokunnan asiantuntijakuulemisessa saadun selvityksen mukaan Suomen huoltovarmuutta ei ollut rakennettu covid-19-pandemian kaltaista kriisiä varten, vaan julkinen sektori oli varautunut ensisijaisesti sotilaalliseen uhkaan sekä pienempiin, lyhytkestoisin kriiseihin, kuten esimerkiksi suuronnettomuuksiin. Tämänkaltaisen pitkäaikaisen pandemian hallitsemiseksi ei oltu valmisteltu konkreettisia toimenpiteitä. Erilaisen suojatarvikkeiden suurta menekkiä ja kriisin pitkää kestoa ei oltu kyetty ennakoimaan. Erittäin huolestuttavaa oli, että Huoltovarmuuskeskuksen operatiivinen toiminta kriisiytyi pandemian alussa. Näistä virheistä tulee oppia varauduttaessa tuleviin kriiseihin. On tärkeää, että Huoltovarmuuskeskukselle kriisitilanteessa kaavailut erityistehtävät määritellään etukäteen mahdollisimman tarkasti.

Onkin erittäin hyvä asia, että ensi syksynä eduskuntaan on tulossa uusi huoltovarmuusselonteko, ja siinä selonteossa on tärkeää huomioida erilaiset kriisitilanteet laaja-alaisesti, sillä huoltovarmuus on kriiseistä selviytymisen kannalta ensisijaisen tärkeitä asioita. — Kiitos.

Keskustelu päättyi.

Pöytäkirjan asiakohta PTK 14/2022 vp

Eduskunta hyväksyi valiokunnan ehdotuksen kannanotoksi kertomusten K 3/2021 vp ja K 16/2021 vp johdosta. Asian käsittely päättyi.